خراسان بزرگ: سال پنجم، شماره (۱۶)، پائیز ۱۳۹۳
Quarterly bulletin of Greater Khorasan:Vol.5, No.16, automn 2014-2015

تحلیلی بر میزان تأثیر ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل جنوب ایران برافزایش قدرت ملی و ژئوپلیتیک کشور

دکتر عبدالرضا فرجی راد[1] جمال بافرانی[2]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۸/۷
تاریخ پذیرش:۱۳۹۴/۶/۲۶

چکیده

در فرآیند جهانی‌شدن و ایجاد تغییرات ماهوی در ساختارهای مختلف جوامع، کشورها و ملل مختلف درصدد کاهش اثرات منفی و افزایش میزان استفاده از فرصت‌های حاصل از این فرآیند هستند. بدین ترتیب کشورهای مختلف قصد بر استفاده از مزایای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیستمی و... در شرایط نوظهور را داشته و از این طریق، افزایش قدرت ملی و ژئوپلیتیکی خود را پیگیری می‌نمایند. شهرهای سواحل جنوب ایران، به دلیل استقرار فضایی در منطقه ژئوپلیتیکی خلیج‌فارس، از قابلیت‌ها و توانمندی‌های ژئوپلیتیکی، ژئواستراتژیکی و ژئواکونومیکی مهمی برخوردار هستند. این سواحل با دارا بودن ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی فوق‌العاده اقتصادی، امنیتی، دسترسی، ارتباطات منطقه‌ای و بین‌المللی، واجد کارکردهای تولیدکننده قدرت ملی و ژئوپلیتیک در کشور می‌باشند. بر این اساس، پژوهش حاضر می‌کوشد تا تأثیر ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل جنوب را بر افزایش قدرت ملی و ژئوپلیتیک مورد ارزیابی و تحلیل قراردهد. نوع تحقیق بر اساس ماهیت، توصیفی-تحلیلی و بر مبنای هدف، کاربردی است. در گردآوری داده‌ها از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه‌ای) مبتنی بر نظر خبرگان استفاده گردید. از آزمون کولموگروف اسمیرنف جهت آزمون نکویی برازش و تعیین نحوه توزیع جامعه آماری بهره‌گیری شد و با توجه به نرمال بودن نمونه‌ها، از آزمون رگرسیونی پیرسون جهت تعیین همبستگی و از آزمون فرید من جهت تعیین شدت تأثیر استفاده شد. نتایج نشان داد که میزان همبستگی بین متغیرهای توسعه قدرت ملی و ژئوپلیتیک و ابعاد اقتصادی-تجاری، مدیریتی-حکومتی-سیستمی، فناوری اطلاعات، اجتماعی-فرهنگی، زیربنایی، حمل‌ونقل و ارتباطات فضایی، سیاسی- نظامی- امنیتی، مکانی-زیست‌محیطی به ترتیب برابر اعداد (۰٫۸۶۳)، (۰٫۷۱۸)، (۰٫۶۹۸)، (۰٫۷۲۳)، (۰٫۷۹۹)، (۰٫۷۵۹)، (۰٫۸۰۱) و (۰٫۷۸۲) است. این نتایج نشان‌دهنده وجود همبستگی بالا بین ابعاد هشتگانه شهرهای شبه جهانی و متغیر قدرت ملی و ژئوپلیتیک است. همچنین نتایج آزمون فریدمن نشان داد که ابعاد اقتصادی و سیاسی در اولویت نخست تأثیرگذاری بر ایجاد شهرهای شبه جهانی قرار دارند. درنهایت معادله رگرسیونی چند متغیره بر اساس یافته‌های پژوهش ارائه گردید.

واژگان کلیدی:

توسعه، شهرهای شبه جهانی، قدرت ملی، قدرت ژئوپلیتیک، شهرهای سواحل جنوب ایران.

۱- استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی- واحد علوم و تحقیقات تهران

۲- دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات (نویسنده مسئول) -
masood.davarinezhad@stu.um.ac.ir

۱- مقدمه

موقعیت و ویژگی‌های جغرافیایی یکی از مهم‌ترین شاخص‌های قدرت بخشی مناطق است (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۲). درک این ویژگی‌ها، می‌تواند تأثیرات مستقیمی بر منافع آن کشور داشته باشد (حافظ نیا و رومینا، ۱۳۸۴: ۵-۶). از سویی، تحولات نظام بین‌المللی در بطن فرآیند جهانی‌شدن، تأثیرات عمده‌ای بر سیاست‌های جهانی و روابط بین‌الملل داشته است. در صحنه سیاست جهانی، دنیا شاهد استراتژی‌های تازه از سوی کشورهای جهان بوده است تا بر اساس آن این کشورها بتوانند منافع ملی خود را با توجه به ساختار جدید در نظام بین‌الملل به دست آورند. همین امر باعث پیچیدگی بیشتر نظام بین‌المللی شده است (ابراهیمی‌فر، ۱۳۸۱: ۴۷).

هزاره سوم میلادی، عصر اطلاعات و جهانی‌شدن است. در این دوره شهرها در خط مقدم توسعه ملی عمل می‌کنند، که روند رو به رشد شهرنشینی و افزایش تعداد شهرهای کشور مشخصه آن است. شهرها از دیرباز شاهد تحولات عمده تاریخ بشری بوده و نه‌تنها با پس‌کرانه‌های محلی خود تعامل داشتند، بلکه به‌مرور با سایر شهرهای دیگر در یک رابطه سلسله‌مراتبی وارد عرصه‌های مناسبات اقتصادی و اجتماعی شدند. پس از شکل‌گیری پیمان وستفالیا و پیدایش حکومت‌های ملت پایه در صحنه نظام بین‌الملل، حضور و نقش شهرها در این فضا کم‌رنگ شد و به‌جای آن دولت‌ها وارد عرصه بازیگری در نظام بین‌الملل شدند. این روند تا اواخر قرن بیستم ادامه یافت، اما با تحولات گسترده‌ای که در نظام سرمایه‌داری و تجدید ساختار آن از اقتصاد فوردیسم به پسافوردیسم منتهی شد، شهرها به‌مرور نقش و کارکرد گذشته خود را در مناسبات بین‌الملل بازیافتند و وارد عرصه بازیگری در نظام بین‌الملل شدند. با شکل‌گیری چنین روندی، گروهی آن را با عنوان فضای جریان‌ها تعبیر کردند که پایه اصلی جهانی‌شدن معاصر است (احمدی پور و همکاران، ۱۳۹۱).

در جنوب خلیج‌فارس کشورهایی که از زمان خروج بریتانیا از شرق سوئز راه استقلال را در پیش گرفتند به‌تدریج به توسعه شهرهای ساحلی خود اقدام نموده و با جذب سرمایه‌ها و درآمدهای ناشی از فروش نفت با استفاده از مدیریت نوین توانستند عملکرد بسیاری از شهرهای ساحلی خود را به‌عنوان شهرهای جهانی و شبه جهانی مطرح سازند. به‌این‌ترتیب شهرهایی همچون دبی، ابوظبی، شارجه، دوحه، جده، کویت، مسقط ازجمله شهرهایی هستند که توانسته‌اند هم کاملاً مدرنیزه شوند و هم به‌عنوان دروازه‌های توسعه برای کشور خود درآیند. با سرعت گرفتن پدیده جهانی‌شدن به‌ویژه جهانی‌شدن اقتصاد و انتقال سرمایه‌ها، تکنولوژی و جابجایی مدیران بسیاری در این شهرها از فرصت‌های به وجود آمده در سطح جهان بهره بردند. چنین تحول وسیعی نه‌تنها در منطقه جنوب خلیج‌فارس در سطح شهرهای ساحلی و به‌عنوان دروازه توسعه کشورها مطرح است، بلکه این مسئله را در سطح کلیه کشورهای جهانی به‌ویژه آمریکای جنوبی، شبه‌قاره هند و شرق دور به‌خوبی مشاهده می‌کنیم.

دراین‌بین جمهوری اسلامی ایران در مناطق سواحل جنوبی خود دارای شهرهایی است که با مدیریت بهتر و جهانی کردن آن‌ها می‌توان قدرت ژئوپلیتیکی و قدرت ملی آن را توسعه داد. شهرهای سواحل جنوبی ایران با دارا بودن ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی فوق‌العاده اقتصادی، امنیتی، دسترسی، ارتباطات منطقه‌ای و بین‌المللی واجد کارکردهای تولیدکننده قدرت در کشور است که تاکنون مورد غفلت واقع‌شده و با وجود دارا بودن پتانسیل‌های فوق‌الذکر که دیگر مناطق ایران فاقد چنین پتانسیل‌هایی هستند، یکی از عقب‌مانده‌ترین مناطق کشور به لحاظ اقتصادی، اجتماعی و محیطی محسوب می‌گردد. منظور از جنوب نواحی ساحلی حوزه خلیج‌فارس و دریای عمان است که منطقه‌ای حدود ۲۰۰۰ کیلومتر را پوشش می‌دهد که از این ۲۰۰۰ کیلومتر، ۱۵۰۰کیلومتر در ساحل خلیج‌فارس و ۵۰۰ کیلومتر آن در ساحل دریای عمان قرار دارد. درواقع یکی از دلایل اهمیت استراتژیکی و ژئوپلیتیکی ایران در طول تاریخ هم، همین سواحل و مناطق جنوبی بوده است. متأسفانه کشور ایران در طول چند دهه اخیر به خاطر مشکلات اساسی ازجمله جنگ تحمیلی، عدم یک برنامه‌ریزی کلان درازمدت و استراتژیک، تحریم‌های بین‌المللی که مانع از ورود تکنولوژی‌های برتر به کشور شده و همچنین عدم آگاهی بعضی از مسئولین به این مسئله و بی‌توجهی به ظرفیت‌های بالایی که در سواحل شمالی و جنوبی کشور وجود دارد از این ویژگی محروم شد. درنهایت مدیریت‌های سنتی و غیرعلمی که به خود اجازه ندادند از تجربیات کشورهای دیگر استفاده نمایند ضمن اینکه عدم شفافیت در جذب سرمایه‌های خارجی و ورود خارجیان به کشور و سرمایه‌گذاران نیز خود عامل منفی برای عدم شکل‌گیری شهرهای مهم توسعه‌یافته در این منطقه از کشور بوده است.

شهرهای ساحلی جنوب ایران، به دلیل ویژگی‌های استراتژیک آن از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشند. به‌طوری‌که این سواحل دارای قابلیت‌ها و توانمندی‌های ژئوپلیتیکی، ژئواستراتژیکی و ژئواکونومیکی مهمی است. کشور ایران با قرار گرفتن در جنوب‌غربی آسیا، دارای یک موقعیت استراتژیک برای تأمین انرژی دیگر کشورهاست که به‌طور شاخصی در کانون توجه جهانی قرارگرفته و نقش ویژه‌ای به ظرفیت موجود ایران جهت تأمین انرژی کشورهای مختلف بخشیده است. درواقع شهرهای ساحلی جنوب ایران به دلیل برخورداری از منابع فراوان نفت و گاز، نزدیکی جغرافیایی به دریاهای آزاد و تنگه استراتژیکی هرمز، دارای سواحل مناسب برای تأسیس بندر و ترمینال‌های نفتی و ...می‌باشند که جایگاه انحصاری در تأمین نفت و به‌ویژه گاز برای کشورهای آسیایی در مقایسه با دیگر کشورهای رقیب یعنی ترکمنستان، قطر و روسیه را برای جمهوری اسلامی ایران به ارمغان می‌آورد (شیخ عطار، ۱۳۸۵: ۱۵). با توجه به پتانسیل‌های بالای شهرهای سواحل جنوبی و با تکیه بر مقوله نوظهور شهرهای جهانی می‌توان اذعان نمود که با برنامه‌ریزی اصولی بر روی این شهرها می‌توان قدرت ملی و قدرت ژئوپلیتیکی کشور جمهوری اسلامی ایران را در بین سایر کشورهای این منطقه ژئوپلیتیکی تا حد زیادی بالا برد. چراکه امروزه شهرهای جهانی پدیده‌های نوظهوری هستند که در متن اقتصاد جهانی به‌عنوان مکان‌های پیونددهنده شبکه اقتصاد جهانی عمل می‌کنند و سبب شکل‌گیری فضای جریان‌ها و به وجود آمدن کانون‌های قدرت نوظهور در نقشه جغرافیای سیاسی جهان شده‌اند (پور موسوی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۱).

با توجه به ضرورت‌های ذکرشده در ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل جنوب کشور ایران، هدف از پژوهش حاضر این است که ضمن شناسایی و تعیین عوامل بومی مربوط به ایجاد شهرهای شبه جهانی و قدرت ملی و ژئوپلیتیک میزان همبستگی ایجاد شهرهای شبه جهانی و افزایش قدرت ملی و ژئوپلیتیک را در سواحل جنوب ایران (که در منطقه خلیج‌فارس استقراریافته‌اند) موردبررسی و تحلیل قرار دهد.

پیشینه و مروری بر ادبیات پژوهش

اصولاً جهان، سیستمی کلی و کشورها زیرسیستمی از این سیستم بزرگ هستند. همچنین کشورها نیز به‌نوبه خود سیستم واحدی را تشکیل می‌دهند؛ بنابراین شهرها زیرسیستمی از سیستم ملی و کلی کشور هستند. درنتیجه پیوند و روابط متقابلی بین سیستم ملی و سیستم فرعی شهری وجود دارد. مسلماً هراندازه سیستم ملی با سیستم بین‌المللی در تعامل باشد، به همان اندازه سیستم شهری پویاتر و فعال‌تر خواهد بود. جهت عکس آن نیز صادق است. در مقاله‌ای تحت عنوان: "*موانع، مشکلات و راهکارهای جهانی‌شدن شهرهای ایران*" توسط دکتر محمدرحیم رهنما عضو هیئت‌علمی دانشگاه فردوسی مشهد در مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره هشتم، ۱۳۸۵، به چاپ رسیده است. این مقاله از دو قسمت ترکیب یافته است. بخش اول شامل تشریح سابقه جهانی‌شدن، و معرفی الگوهای کوف و ای.تی.کارنی (Kof & A.T Kearney Index) و بیان جایگاه ایران در فرایند جهانی‌شدن است. نتایج حاصل از این قسمت بیانگر جایگاه نه‌چندان مطلوب ایران در فرایند جهانی‌شدن بوده است. جایگاه ایران بر اساس سه گروه عمده شاخص‌های جهانی‌شدن (اقتصادی، سیاسی، اجتماعی) بر اساس الگوی کوف در ردیف ۱۱۵ از ۱۲۲ و در الگوی ای.تی.کیارنی مرتبه آخر (رتبه ۶۶) در بین سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۵ قرار داشته است. این وضعیت ضرورت توجه مراکز علمی و اجرایی را به مسئله می‌طلبد که باید در جهت بهبود شاخص‌ها و ترقی جایگاه کشور در سلسله‌مراتب جهانی‌شدن گام اساسی بردارند. در غیر این صورت، تصویر روشنی از جایگاه ایران در عرصه جهانی وجود نخواهد داشت.

در مقاله‌ای دیگر تحت عنوان: "*نقش شهرهای مرزی در فرایند جهانی‌شدن و توسعه منطقه‌ای ایران مطالعه موردی: شهرهای مرزی استان خراسان رضوی*" توسط دکتر محمدرحیم رهنما عضو هیئت‌علمی دانشگاه فردوسی مشهد و معصومه توانگر عضو هیئت‌علمی جهاد دانشگاهی مشهد در فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ششم، شماره سوم، ۱۳۸۹، به چاپ رسیده است. در این مقاله به شهری شدن جهان و جهانی‌شدن شهرها که مهم‌ترین مسئله هزاره سوم میلادی است پرداخته‌شده است. صرف‌نظر از تبعات منفی جهانی‌شدن، کلیه شهرها، در صدد پیوند به شبکه شهری جهانی، به‌منظور بهره‌گیری از مزایای جهانی‌شدن می‌باشند. شهرهای ایران به دلیل تأخیر در پیوند با اقتصاد جهانی، ضعف ادبیات علمی جهانی کردن شهرها، سیاست خارجی متغیر و مشاجرات سیاسی بین ایران و آمریکا، تحریم یک‌جانبه آمریکا و به‌تبع آن مشکلات ناشی از عدم سرمایه‌گذاری خارجی در کشور، محدودیت‌های اطلاعاتی

(اینترنتی) و ارتباطی، ضعف زیرساخت‌های مالی، بانکی و حمل‌ونقل و ضعف در قوانین با مشکلات بسیاری در روند جهانی‌شدن مواجه‌اند؛ که این وضعیت در شهرهای مرزی کشور به دلیل ژئوپلیتیک خاص آن‌ها دوچندان شده است. بسیاری از شهرهای مرزی که در گذشته در انزوای جغرافیایی شدیدی قرار داشتند، بعد از آغاز عصر تحولات اطلاعات (۱۹۷۰) به‌سوی پذیرش نقش قطب یا نقاط گره‌ای انتقال امواج توسعه به سایر نقاط یک کشور حرکت کرده‌اند. لذا چنین شهرهایی درصدد حل مشکلات زیرساختی، مدیریتی، خلأهای قانونی و فرهنگی به‌منظور سازگاری با معیارهای فرایند جهانی‌شدن می‌باشند. درنهایت پیشنهادهایی برای حل مشکلات شهرهای مرزی ارائه شد که عبارت‌اند از: اصلاح قوانین، ارتقاء نقش سیستم مدیریت، اصلاح و بهبود قوانین و حقوق گمرکی، سرمایه‌گذاری در زمینه زیرساخت‌های شهری، ارائه بستر فضائی و فرهنگی مناسب برای هدایت سرمایه‌گذاری‌های خارجی بیشتر در این مناطق.

پور موسوی و همکاران (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای به تبیین ژئوپلیتیکی کلان‌شهرهای جهانی (با تأملی بر تفاوت یابی مفهوم شهر جهانی و جهان شهر) پرداخته است. ایشان در این مقاله به بررسی شهرهای جهانی پرداخته و آن‌ها را در سه گروه آلفا، بتا و گاما طبقه‌بندی کرده‌اند که هرکدام با توجه به حوزه‌های نفوذ خود دارای قدرت ژئوپلیتیکی مخصوص به خود هستند. لازم به ذکر است که ایشان جهان شهرها را فراتر از شهرهای جهانی می‌دانند. احمدی پور و همکاران (۱۳۹۱)، طی مقاله‌ای به تبیین جایگاه دیپلماسی شهری در توسعه حوزه نفوذ ژئوپلیتیکی پرداختند. یافته‌های این مقاله نیز تأییدکننده این ادعاست که هر چه شهرهای عمده یک کشوری در قامت شهر جهانی مطرح و در شبکه‌های شهری در قالب خواهرخواندگی و تأثیرگذاری بر روند جریانات نقش بیشتری داشته باشند، حوزه نفوذ گسترده‌تری را برای شهر و کشورهای آن‌ها دربر خواهد داشت. زرقانی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله‌ای تحت عنوان "دیپلماسی شهری، تحلیل نقش شهرها به‌عنوان بازیگر جدید عرصه روابط بین‌الملل" به این نتیجه رسیدند که شهرها با ایفای نقش فراملی خود در زمینه‌های امنیت، توسعه، اقتصاد، فرهنگ، شبکه‌سازی و حضور در سازمان‌های بین‌المللی به بازیگران فعال در عرصه روابط بین‌الملل تبدیل‌شده‌اند. اخباری و همکاران (۱۳۹۰)، طی مقاله‌ای تحت عنوان "جایگاه ژئوپلیتیکی خلیج‌فارس در فرایند جهانی‌شدن (با تأکید بر امریکا)" به بررسی ژئوپلیتیکی منطقه خلیج‌فارس و تأثیر پدیده جهانی‌شدن بر روند سیاسی، اقتصادی و فرهنگی منطقه خلیج‌فارس و نیز به بررسی تأثیر پدیده جهانی‌شدن بر سیاست خارجی، امنیت، حاکمیت ملی و عدم همگرایی در این حوزه پرداختند. در این تحقیق چنین آمده است که سیاست جهانی‌شدن برای کشورهای منطقه، تهدیداتی را ایجاد کرده و فشار این پدیده در عرصه‌های مختلف، یک سری تغییرات رفتاری را در میان حکام و مردم این منطقه موجب شده است. ساختار سیاسی داخلی هریک از این کشورها به همراه مشکلات فی‌مابین آن‌ها از یک‌سو و تهدیدات سیاسی و امنیتی که براثر جهانی‌شدن به وجود آمده است از سوی دیگر، لزوم تجدیدنظر حکام این کشورها در حل مشکلات بخش اول را در جهت مقابله با تهدیدات بخش دوم ضروری می‌سازد. با توجه به وحدت جغرافیایی و همگونی اسلامی منطقه خلیج‌فارس، چنانچه کشورهای ایران، عراق و عربستان به‌عنوان مثلث استراتژیک این منطقه، بتوانند سازوکارهای جهانی‌شدن را با توجه به الگوی سازمان‌های منطقه‌ای در قالب یک ناحیه همگرا دربیاورند، اقتصاد و فرهنگ کشورهای منطقه از فروپاشی نجات پیداکرده و به‌تبع آن حضور قدرت‌های فرا منطقه‌ای نیز هیچ توجیهی نخواهد داشت.

آنچه مسلم است، در ایران ادبیات مربوط به جهانی‌شدن مراحل اولیه را می‌گذراند، ولی سرعت انتشار آن رو به افزایش است. ولی کار اساسی و عمده خاصی در زمینه جهانی‌شدن شهرها صورت نگرفته است. حتی تابه‌حال در هیچ‌یک از منابع فارسی الگو و روش‌های سنجش جهانی‌شدن کشورها، ازجمله الگوهای فوق‌الذکر به چاپ نرسیده است. با توجه به اینکه کشور ایران در مسیر جهانی‌شدن و ادغام در آن راه طولانی در پیش دارد و با توجه پایین بودن جایگاه ایران در فرایند جهانی‌شدن، بر اساس دو روش فوق‌الذکر، مسلماً شهرهای ایران با چالش‌های جدی مانند: کنترل گسترده دولت بر بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، اطلاعاتی، فرهنگی و عدم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مواجه هستند.

پژوهش حاضر ضمن شناسایی ابعاد و شاخص‌های مختلف شهرهای شبه جهانی، قدرت ملی و ژئوپلیتیک، برای نخستین بار در ایران، به بررسی ارتباط و همبستگی بین این دو متغیرمی پردازد.

مواد و روش

این پژوهش ازلحاظ فرآیند، کیفی-کمی می‌باشد و به این دلیل که به دنبال توسعه تئوریکی و کاربست مدل‌های کمی دانش در زمینه‌های خاص (ژئوپلیتیک، قدرت ملی، شهرهای شبه جهانی) است، ازلحاظ هدف، کاربردی- توسعه‌ای و همبستگی است که برای جمع‌آوری داده‌ها، تعیین عوامل درونی و بیرونی تأثیرگذار بر توسعه شهرهای شبه جهانی در سواحل جنوبی کشور، کشف عوامل تأثیرگذار بر ایجاد شهرهای شبه جهانی، توسعه ژئوپلیتیک و توسعه قدرت ملی ایران، تعیین تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیرهای وابسته، تعیین میزان رابطه و جهت آن، پهنه‌بندی، تدقیق و اولویت‌سنجی فضایی مربوط به مراکز رشد جهت استقرار منابع، ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل جنوب کشور، ازنظرات خبرگان، صاحب‌نظران و متخصصین (جغرافیای سیاسی، علوم سیاسی، روابط بین‌الملل، توسعه منطقه‌ای) به‌وسیله پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. منطق پژوهش حاضر استقرایی بوده و از تحلیل‌های آماری جهت تبیین تأثیرگذاری ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل جنوب کشور برافزایش ژئوپلیتیک و قدرت ملی ایران و نیز تعیین جهت و شدت تأثیرگذاری انواع متغیرهای آشکار و مکنون مستقل بر متغیرهای وابسته پژوهش استفاده می‌گردد. برای انجام این تحقیق از دو شیوه، بهره گرفته‌شده است:۱- مطالعه کتابخانه‌ای و بررسی اسناد و آثار موجود در این زمینه به‌عنوان محور اصلی این تحقیق موردتوجه جدی بوده است که بیشترین زمان هم صرف این کارشده است. ۲-طبقه‌بندی اطلاعات و استفاده از داده‌های گردآوری‌شده به فراخور موضوع در هر قسمتی که موردنیاز بوده است. جامعه آماری پژوهش، خبرگان و متخصصین شامل اساتید، نفرات دارای مدرک دکتری تخصصی و دانشجویان دکتری در رشته‌های جغرافیای سیاسی، روابط بین‌الملل، علوم سیاسی، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، اقتصاد توسعه بودند. با توجه به تمرکز بر جهانی‌شدن و نقش آن در قدرت ملی و ژئوپلیتیک به‌نوعی تلاش وافری برای تحلیل و شاخص سازی ابعاد مختلف جهانی‌شدن از طریق بررسی الگوهای ژئوپلیتیکی و شهرهای شبه جهانی شده است. پس از طراحی سؤالات هر متغیر، در راستای تأیید روایی محتوایی پرسشنامه‌های موردنظر، پرسشنامه اول به تأیید ده نفر از اساتید جغرافیای سیاسی رسید. ضریب همبستگی کلی پرسشنامه مربوط به قدرت ملی و ژئوپلیتیک برابر۰/۸۵و ضریب همبستگی کل سؤالات مربوط به متغیر مستقل پژوهش (شهرهای شبه جهانی) برابر (۰،۸۵) = α محاسبه گردید؛ که ضریب قابلیت اطمینان این پرسشنامه را مورد تأیید قرار می‌دهد. همچنین جهت تعیین نکوئی برازش نمونه‌ها و پرسشنامه (متغیرهای وابسته و مستقل) از آزمون کولموگروف-اسمینوف بهره‌گیری شد. نتایج آزمون کولموگروف-اسمینوف نشان داد که در خصوص متغیر مستقل و وابسته با در نظر داشتن سطح معناداری یعنی $\alpha = 0/05$، فرض نرمال بودن داده‌ها، پذیرفته و می‌توان برای بررسی میزان و شدت تأثیرگذاری از روش‌های پارامتریک استفاده نمود. در پژوهش حاضر بدین منظور از آزمون پیرسون و رگرسیون چند متغیره استفاده شد.

مؤلفه‌ها، اصول، شاخص‌های مربوط به شهرهای جهانی

به‌منظور پتانسیل سنجی و شناسایی شهر یا شهرهای مستعد توسعه شهرهای شبه جهانی، با تکیه بر نظریه‌های پژوهش می‌بایست مؤلفه‌ها و شاخص‌های مربوط به شهرهای جهانی تدوین گردند. شاخص‌های ترکیبی مربوط به شهرهای شبه جهانی در این پژوهش در هشت بعد یا مؤلفه کلیدی تشکیل شد که در ذیل به بیان آن‌ها اقدام می‌گردد:

جدول شماره۱ مؤلفه‌ها، متغیرها و شاخص‌های شهرهای شبه جهانی
مأخذ: نگارندگان،۱۳۹۳

ابعاد	متغیرها، شاخص‌ها
اقتصادی-تجاری	تعداد پروژه‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، میزان گردش روزانه ارز خارجی، میزان تولید انبوه کالای صنعتی، درآمد ماهیانه افراد، درآمد سرانه مردم، درصد شاغلین و نیروی کار ماهر، قوانین تجاری کارآمد، درصد مشارکت بخش خصوصی و کاهش انحصاری تولید در عرصه اقتصاد، تعداد مراکز و هسته‌های تحقیق و توسعه در اقتصاد، تعداد مجتمع‌های تجاری، تعداد نمایندگی شرکت‌های فراملی و مراکز مالی، حضور دفاتر شرکت‌های بزرگ و نهادهای مالی و جهانی، تعداد بانک‌های جهانی، ارزش بازارهای سهام، حجم ماهیانه مبادلات بانکی پول به خارج از استان و کشور، تحرک و تعداد مبادلات پولی از طریق بانک‌ها، سهم تولید خالص و ناخالص، میزان ارزش‌افزوده حقیقی بخش صنعت، تعداد کارخانه‌ها و کارگاه‌های تولیدی مبتنی بر اصول زیست‌محیطی، درصد اشتغال کل
مدیریتی، سیستمی	تعداد مدیران ارشد با مدرک دکتری تخصصی شاغل در سازمان‌های تصمیم گیر و تصمیم‌ساز، تعداد مدیران دارای تحصیلات تکمیلی بکار گرفته‌شده در تخصص خود، تعداد سفرهای مدیران عالی به خارج از کشور جهت ارتقاء مهارت شغلی، مدیریتی و کسب تجربه؛ تعداد روادیدهای حذف‌شده برای شهروندان؛ درصد انعطاف‌پذیری سازمان‌ها، نهادهای تصمیم گیر و تصمیم‌ساز
فناوری اطلاعات	میزان برخورداری از زیرساخت‌های فناوری و الکترونیکی مربوط به تجارت الکترونیک؛ درصد رشد فن‌آوری اطلاعات؛ تعداد میزبانی کنفرانس‌ها و همایش‌های علمی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و ورزشی برگزارشده در شهرها در مقیاس جهانی؛ میزان تماس‌های تلفنی با خارج از کشور؛ تعداد کاربران اینترنت؛ تعداد خطوط پروازی و پروازهای بین‌المللی؛ تعداد استفاده از تلفن‌های همراه؛ تعداد مجلات علمی منتشره؛ درصد برخورداری از امکانات و زیرساخت‌های مربوط به شهر الکترونیک
اجتماعی-فرهنگی	معکوس میزان ارتکاب جرم و ناامنی اجتماعی، معکوس درصد ساکنین در بافت‌های حاشیه‌ای و زاغه‌نشین- تعداد رسانه‌های جمعی؛ مانند روزنامه‌ها، خبرگزاری‌ها، رادیو و تلویزیون و سینما، ماهواره- تعداد دانشگاه‌های ملی و بین‌المللی- درصد باسوادی جمعیتی کل، تعداد فارغ‌التحصیلان مقاطع ارشد و دکتری تخصصی، تعداد کتابخانه‌های دارای شرایط استاندارد ملی و جهانی
زیربنایی	تعداد مراکز و دفاتر شرکت‌های خدماتی بزرگ و جهانی، تعداد شرکت‌های بزرگ چندملیتی، برخورداری از امکانات بهداشت استاندارد، تعداد هتل‌های سه و پنج ستاره، تعداد بیمارستان‌های و مراکز درمانی مجهز با کارکرد ملی و فراملی، تعداد مراکز آتش‌نشانی مطابق با استانداردهای جهانی، میزان برخورداری از تأسیسات و خدمات شهری، طول مسیرهای مترو‌ی شهری و بین‌شهری، تعداد انواع نیروگاه‌های تأمین انرژی، معکوس تعداد قطعی توزیع مناسب انواع انرژی، میزان برخورداری از سیستم دفع آب‌های سطحی و فاضلاب
حمل‌ونقل و ارتباطات	تعداد خطوط پروازی و پروازهای بین‌المللی، توسعه سیستم‌های حمل‌ونقل عمومی، میزان توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقلی، میزان برخورداری و قابلیت گسترش حمل‌ونقل بین‌المللی راه‌های دریایی، طول خطوط راه‌آهن استاندارد، طول خطوط حمل‌ونقل جاده‌ای و شبکه‌های دسترسی استاندارد، تعداد فرودگاه‌ها و ایستگاه‌های راه‌آهن، تعداد اسکله‌های استاندارد مربوط به امور صادرات و واردات
سیاسی-امنیتی	معکوس تعداد ناآرامی‌ها، تشنجات و اغتشاش‌های داخلی، معکوس تعداد درگیری‌های انتخاباتی، معکوس تعداد منازعات قومی، تعداد برگزاری انتخابات آرام، تعداد مراکز نظامی-انتظامی، میزان برخورداری از سیستم‌های امنیت الکترونیکی و پلیس اینترنتی، میزان برخورداری از سیستم‌های کنترل الکترونیکی در فضاهای شهری
زیست‌محیطی- مکانی	معکوس میزان آلودگی هوا در شهر؛ برخورداری از تالاب‌ها، دریاچه‌ها، مناظر و چشم اندازهای طبیعی؛ سطح برخورداری از مراکز دفن استاندارد مواد زائد شهری، میزان برخورداری از پتانسیل‌های طبیعی و محیطی رشد و توسعه اقتصادی مانند گاز، نفت، معادن و...؛ فاصله مکانی کمتر با شهرهای مکمل رشد و توسعه

مؤلفه‌ها، اصول، شاخص‌های مربوط به ژئوپلیتیک، قدرت ملی

محاسبه و اندازه‌گیری قدرت ملی و ژئوپلیتیکی طرح مدل که با آن بتوان بین کشورها در یک‌زمان معین و یا بین وضع یک کشور در دو دوره متفاوت مقایسه به عمل آورد، همواره یکی از دغدغه‌های فکری دانشمندان و اساتید جغرافیای سیاسی، ژئوپلیتیک، روابط بین‌الملل و علوم سیاسی بوده است. ازاین‌رو، برای اندازه‌گیری قدرت کشورها در تمامی دوران بعد از جنگ، به‌ویژه در دهه‌های ۶۰ و ۷۰ م . تلاش‌های متعددی صورت گرفت (Tellis, & Others, 2000:12). برای اندازه‌گیری قدرت ملی و ژئوپلیتیکی کشورها همواره یکی از مشکلات اساسی جغرافیدانان سیاسی، متخصصان ژئوپلیتیک و روابط بین‌الملل بوده است (حافظ نیا و همکاران،۱۳۸۵: ۴۷). تعیین موقعیت ژئوپلیتیکی کشورها در سیستم جهانی و مقایسه آن‌ها با یکدیگر به ابداع روش‌ها و مدل‌های تک متغیره و یا چند متغیره محدود مبادرت کردند. لازم به ذکراست که همه آن‌ها از منظر یک یا چند متغیر یا بعد محدود، کشورهای جهان را رتبه‌بندی و مقایسه نمودند ولی هیچ‌گاه منعکس‌کننده قدرت ملی جامع و فراگیر کشورها نبودند (حافظ نیا،۱۳۸۵: ۲۸۴). اندازه‌گیری قدرت ملی و ژئوپلیتیکی کشورها همواره یکی از مشکلات اساسی جغرافیدانان سیاسی، متخصصان ژئوپلیتیک و روابط بین‌الملل بوده است. چنان‌که پیتر تیلور از جغرافیدانان سیاسی آن را یک معضل بزرگ در جغرافیای سیاسی دانسته است. او معتقد است چون قدرت از آن دسته مفاهیمی است که نمی‌تواند به‌طور مستقیم سنجش شود، پس محاسبه قدرت کشورها به‌صورت یک معضل درآمده است (Taylor,1991:29).

این پژوهش مؤلفه‌ها، متغیرها و ابعاد سنجش قدرت ملی و ژئوپلیتیک در ایران و مناطق سواحل جنوبی کشور را از مدل حافظ نیا و همکاران وام گرفته است و با تغییرات تکمیلی که در آن ایجاد کرده است مدل تکامل‌یافته‌ای را ارائه می‌نماید. در این مدل برای قدرت ملی و ژئوپلیتیک ابعاد نه‌گانه‌ای (اقتصادی، سرزمینی، حکومتی، علمی و فناوری، اجتماعی، فرهنگی، نظامی، فرامرزی، فضایی) مطرح‌شده است. سپس تعداد۸۷ متغیر برای ابعاد مختلف تعیین‌شده است. مواد مربوط به سنجش قدرت ملی و ژئوپلیتیک را می‌توان به شرح ذیل موردبررسی قرارداد:

جدول شماره ۲ متغیرها، عوامل و ابعاد مربوط به سنجش قدرت ملی و ژئوپلیتیک

منبع: تلفیقی از مدل سنجش قدرت توسط حافظ نیا و همکاران و نگارنده

عوامل	متغیرها
اقتصادی	درآمد خالص سرانه، موازنه تجاری، طول خطوط آهن، طول راه‌های آسفالت، درآمد حاصل از گردشگری، درصد بیکاری، تعداد کشتی‌های بالای صد تن، مجموع ذخایر بین‌المللی، سهم GDP از مجموع جهانی
سرزمینی	وسعت به کیلومترمربع، تراکم نسبی، میزان بارندگی سالانه، شکل سرزمینی، موقعیت نسبی، تعداد بنادر و فرودگاه‌ها، میزان ذخایر بالقوه نفت و گاز، میزان تولید برق آبی، معادن استراتژیک، طول مرزهای آبی، سرانه منابع آب
حکومتی	جمعیت پایتخت و نسبت آن به کل جمعیت، تعداد پناهندگان از کشور موردنظر در کشورهای دیگر، تعداد کودتاها، تعداد انتخابات، انسجام ملی بر اساس نسبت قومی و نژادی، انسجام ملی بر اساس نسبت دینی
علمی و فناوری	تعداد دانشگاه‌ها، تعداد دانشجویان، تعداد تکنسین‌ها در امور مربوط به تحقیق و توسعه، تعداد مجله‌های علمی، درصد هزینه‌های تحقیق و توسعه از تولید ناخالص داخلی، دستیابی به فناوری غنی‌سازی اورانیوم، تعداد کتب علمی
اجتماعی	تعداد جمعیت، پیش‌بینی جمعیت در سال ۲۰۲۵، امید به زندگی، مرگ‌ومیر هنگام تولد، درصد جمعیت برخوردار از امکانات بهداشتی، افراد برخوردار از هر نفر پزشک، افراد برخوردار از هر تخت بیمارستانی، سرانه بودجه بهداشتی، درصد جمعیت برخوردار از آب سالم، مرگ‌ومیر مادران هنگام زایمان، رتبه بین کشورهای درحال‌توسعه، نرخ باسوادان در افراد بالای ۱۵ سال
فرهنگی	تعداد روزنامه‌های منتشره، تعداد روزنامه‌ها به ازای هر هزار نفر، تعداد اماکن توریستی شناخته‌شده توسط یونسکو، تعداد رادیو به ازای هر هزار نفر، مشترکین اینترنت به ازای هر هزار نفر، تعداد رایانه شخصی به ازای هر هزار نفر، تعداد تلویزیون به ازای هر هزار نفر، تعداد تلفن همراه به ازای هر هزار نفر، تعداد تلفن ثابت به ازای هر هزار نفر، تعداد مدال‌های المپیک، هزینه آموزش‌وپرورش از GDP، طول تاریخ یا حکومت
نظامی	تعداد نیروهای نظامی، نسبت تعداد نیروهای نظامی به کل جمعیت، درصد هزینه‌های نظامی از مجموع جهانی، سرانه بودجه دفاعی، برخورداری از کلاهک‌های هسته‌ای، تعداد هواپیماهای جنگی، تعداد بالگردها، تعداد شناورهای رزمی، تعداد کارکنان نیروی هوایی، تعداد کارکنان نیروی دریایی
فرامرزی	عضویت در سازمان‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی، میزان تلفن به خارج از کشور، تعداد پرواز هواپیماها، تعداد توریست‌های واردشده، تعداد مسافرین خارج‌شده در طول یک سال به ازای هر صد نفر
فضایی	تعدادهای ماهواره‌های کشورها در فضا، تعدادهای ماهواره‌های نظامی کشورها در فضا، تعداد ماهواره‌های تحقیقاتی

مکان پژوهشی و تدقیق محدوده موردمطالعه

بررسی شرایط طبیعی و ژئوپلیتیکی خلیج‌فارس به‌عنوان سیستم فرادست شهرهای سواحل جنوب

خلیج‌فارس به دلیل اینکه تنها دریای آزادی است که ایران را با دنیا، از راه آب مربوط و نیز موقعیت ژئوپلیتیک آن‌که در کلیه استراتژی‌های غرب و شرق به نحوی موردتوجه قرار می‌گیرد، دارای اهمیت است. پس شناخت آن و بهره‌برداری صحیح از امکانات نظامی و اقتصادی آن، رابطه مستقیمی باثبات سیاسی و امنیت کشور ما دارد (عزتی، ۱۳۸۵: ۱۳۲). این خلیج در محدوده ۲۳ الی ۳۰ درجه عرض شمالی و ۴۸ الی ۵۶ درجه طول شرقی واقع‌شده است. طول ساحل آن از دهانه فاو تا بندرعباس ۱۳۷۵ کیلومتر است. عمق آن به‌ندرت از ۷۳/۲ تا ۹۱/۵ متر (۴۰ الی ۵۰ فاتوم) تجاوز می‌کند و عمق متوسط آن بین ۲۵ تا ۳۵ متر است که در دهانه تنگه هرمز به بیش از ۱۰۰ متر می‌رسد. خلیج‌فارس ۲۲۶ هزار کیلومترمربع وسعت دارد. این منطقه از سمت شمال غرب و منطقه دلتای رودخانه‌ها در هرسال ۵۳ متر خشکی در آب پیش رفته است (حافظ نیا، ۱۳۷۹: ۲۵). در میان مناطقی که درون محدوده‌ای به‌اصطلاح خاورمیانه قابل‌شناسایی هستند خلیج‌فارس مدل منحصربه‌فردی از یک منطقه ژئوپلیتیک است؛ درحالی‌که به لحاظ منطقی می‌توان نیمه جنوبی خلیج‌فارس را یک زیر منطقه از جهان عرب که از آن بزرگ‌تر است، نامید. منطقه ژئوپلیتیک خلیج‌فارس فی‌نفسه یک محیط متجانس است این منطقه شامل ملت‌هایی است که ازلحاظ برخی جنبه‌های فرهنگی از یکدیگر متفاوت‌اند ولی درعین‌حال دل‌مشغولی‌های سیاسی، استراتژیک و اقتصادی مشابهی دارند این منطقه دربرگیرنده ایران، عراق، عربستان، قطر، بحرین، امارات متحده عربی، عمان وکویت است (مجتهدزاده،۱۳۷۹: ۴۱). کشورهای حوزه خلیج‌فارس، در زمره واحدهایی هستند که بیشترین حجم ستیزش، درگیری و رویارویی نظامی را طی سه دهه اخیر دارا بوده‌اند. تاکنون هیچ منطقه‌ای به این میزان درگیر منازعات نبوده است. بازیگران سیاسی حوزه خلیج‌فارس را می‌توان در زمره واحدهایی دانست که در شرایط همگون و هماهنگی نسبی و بدون تضاد پردامنه به فضای رویارویی کشیده می‌شوند (پوستین چی،۱۳۸۷: ۱۳۵). شواهد نشان می‌دهد که تضادهای ژئوپلیتیکی در مناطقی شکل می‌گیرد که دارای منابع اقتصادی و استراتژیک ویژه و منحصربه‌فردی برای نظام سرمایه‌داری و قدرت‌های مؤثر باشند. لذا ازجمله شاخص‌های این منطقه حضور بازیگران تعارض آفرین، حوادث غیرقابل‌پیش‌بینی و منابع گسترده اقتصادی و استراتژیک است (امینیان،۱۳۸۷: ۶۲).

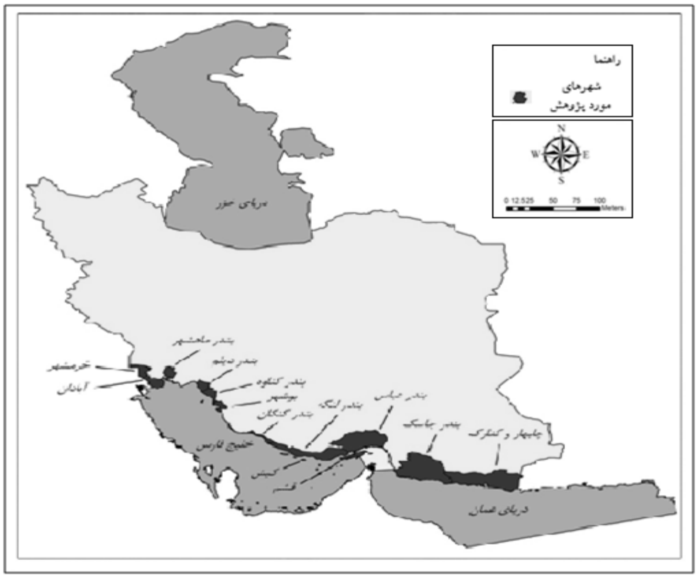
از سویی دیگر، باید این موضوع را موردتوجه قرارداد که قدرت‌های بزرگ تلاش دارند تا از یک‌سو بازیگران منطقه‌ای را کنترل نمایند و از طرف دیگر، بر سرشت و مسیر حوادث منطقه‌ای تأثیر به‌جای گذارند. درنهایت منابع اقتصادی منطقه را تحت کنترل قرار دهند. در چنین شرایطی است که ساختار امنیت منطقه‌ای بر اساس کنش قدرت‌های بزرگ شکل‌گرفته و این امر به حوزه خلیج‌فارس نیز منتقل می‌شود. این موضوعی است که در برنامه‌ریزی، تحلیل عوامل مؤثر بر استقرار شهرهای شبه جهانی در سواحل جنوب می‌بایست با تیزبینی و دقت بسیار مدنظر قرار گیرد.

نقشه شماره۱ موقعیت سیاسی کشورهای حاشیه خلیج‌فارس: منبع cnnstudentnews.cnn.com

شهرهای ساحلی موردمطالعه در پژوهش

شهرهای ساحلی جنوب کشور موردمطالعه، شامل چهارده شهر بندری است که به آب‌های آزاد دسترسی دارند (نقشه شماره ۲) این شهرها به ترتیب از شرق به غرب عبارت‌اند از: چابهار، کنارک، بندر جاسک، بندرعباس، قشم، کیش، بندرلنگه، بندر کنگان، بوشهر، گناوه، ماهشهر، آبادان و خرمشهر (نقشه شماره ۲)

ترسیم: نگارنده بر اساس نقشه‌های ماهواره‌ای گوگل ارث،۱۳۹۳

یافته‌های پژوهش

بررسی و تبیین میزان تأثیرگذاری ابعاد مختلف شهرهای شبه جهانی بر توسعه قدرت ملی و ژئوپلیتیک

به‌منظور تبیین تأثیر ابعاد مختلف شهرهای شبه جهانی و ارتقاء کمی و کیفی ساختارهای مختلف این شهرها بر قدرت ملی و ژئوپلیتیکی کشور، با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها، از آزمون‌های آماری پیرسون استفاده گردید. در این بخش از پژوهش با استفاده از آزمون‌های آماری تصدیق یا رد تأثیرگذاری و نیز میزان اثرگذاری توسعه ابعاد مختلف شهرهای شبه جهانی بر قدرت ملی و ژئوپلیتیک موردبررسی قرار گرفت.

جدول شماره۳ نتایج همبستگی متغیر وابسته با متغیر مستقل و ابعاد مختلف آن

مأخذ: محاسبات نگارندگان،۱۳۹۳

		بهبود، ارتقاء و توسعه ابعاد مختلف اقتصادی-تجاری	توسعه ابعاد مختلف مدیریت-حکومتی-سیستمی	توسعه ابعاد مختلف فناوری اطلاعات	توسعه ابعاد مختلف اجتماعی-فرهنگی	توسعه ابعاد مختلف زیربنایی	بهبود، ارتقاء و توسعه ابعاد حمل‌ونقل و ارتباطات فضایی	توسعه ابعاد مختلف سیاسی- نظامی- امنیتی	توسعه ابعاد مختلف مکانی-زیست‌محیطی	ابعاد هشتگانه شهرهای شبه جهانی
توسعه قدرت ملی و ژئوپلیتیک	ضریب همبستگی پیرسون	۰٫۸۶۳	۰٫۷۱۸	۰٫۶۹۸	۰٫۷۲۳	۰٫۷۹۹	۰٫۷۵۹	۰٫۸۰۱	۰٫۷۸۲	۰٫۸۳۷
	سطح معناداری ۲طرفه (sig)	۰٫۰۰۰	۰٫۰۰۰	۰٫۰۰۰	۰٫۰۰۰	۰٫۰۰۰	۰٫۰۰۰	۰٫۰۰۰	۰٫۰۰۰	۰٫۰۰۰
	تعداد	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰

بررسی میزان تأثیر ابعاد (مؤلفه) اقتصادی-تجاری، مدیریتی- حکومتی- سیستمی، فناوری اطلاعات، اجتماعی- فرهنگی، زیربنایی، حمل‌ونقل و ارتباطات فضایی، سیاسی- نظامی- امنیتی، مکانی-زیست‌محیطی، مربوط به ایجاد شهرهای شبه جهانی در شهرهای بندری سواحل جنوب کشور بر متغیر توسعه قدرت ملی و ژئوپلیتیک ایران

بر اساس آزمون همبستگی پیرسون و مطابق با (جدول۳)، نتایج آزمون نشان داد که در سطح خطای α=۰,۰۱، میزانSig (سطح معناداری که برای وجود رابطه معنادار دو متغیر باید کمتر از ۰/۰۵ باشد)، در شهرهای بندری سواحل جنوب کشور، کمتر از (۰/۰۵) بوده که این امر نشان‌دهنده وجود همبستگی خطی بین این ابعاد مختلف (هشتگانه) مربوط به توسعه و ایجاد شهرهای شبه جهانی؛ «(اقتصادی-تجاری، مدیریتی-حکومتی-سیستمی، فناوری اطلاعات، اجتماعی-فرهنگی، زیربنایی، حمل‌ونقل و ارتباطات فضایی، سیاسی- نظامی- امنیتی، مکانی- زیست‌محیطی)» و «توسعه قدرت ملی و ژئوپلیتیک» است. همچنین با توجه به سطح معناداری (عدد ۰,۰۰۰)، میزان همبستگی بین متغیرهای توسعه قدرت ملی و ژئوپلیتیک و ابعاد اقتصادی-تجاری، مدیریتی-حکومتی-سیستمی، فناوری اطلاعات، اجتماعی-فرهنگی، زیربنایی، حمل‌ونقل و ارتباطات فضایی، سیاسی- نظامی- امنیتی، مکانی-زیست‌محیطی به ترتیب برابر اعداد (۰,۸۶۳)، (۰,۷۱۸)، (۰,۶۹۸)، (۰,۷۲۳)، (۰,۷۹۹)، (۰,۷۵۹)، (۰,۸۰۱) و (۰,۷۸۲) است. این نتایج نشان‌دهنده وجود همبستگی بالا بین ابعاد هشتگانه شهرهای شبه جهانی و متغیر قدرت ملی و ژئوپلیتیک است؛ به‌عبارت‌دیگر، ازنظر خبرگان، با بهبود، ارتقا و توسعه ساختارهای «اقتصادی-تجاری»، «مدیریتی-حکومتی-سیستمی»، «فناوری اطلاعات»، «اجتماعی-فرهنگی»، «زیربنایی»، «حمل‌ونقل و ارتباطات فضایی»، «سیاسی- نظامی- امنیتی»، «مکانی-زیست‌محیطی» شهرهای موردنظر با هدف ایجاد شهرهای شبه جهانی در شهرهای بندری سواحل جنوب کشور شاهد افزایش و توسعه «قدرت ملی و ژئوپلیتیکی» کشور خواهیم بود.

همچنین نتایج آزمون پیرسون نشانگر آن است که در سطح خطایα=۰,۰۱، میزانSig (سطح معناداری که برای وجود رابطه معنادار دو متغیر باید کمتر از ۰/۰۵ باشد)، در شهرهای بندری سواحل جنوب کشور، کمتر از (۰/۰۵) بوده که این امر نشان‌دهنده وجود همبستگی خطی بین متغیر مستقل و متغیر وابسته است. با توجه به سطح معناداری (عدد ۰,۰۰۰)، میزان همبستگی بین این دو متغیر برابر عدد (۰,۸۳۷) بوده که این موضوع نشان‌دهنده وجود همبستگی بالا بین آن‌هاست؛ به‌عبارت‌دیگر، ازنظر خبرگان، با بهبود، ارتقا و توسعه متغیر مستقل (ابعاد هشتگانه شهرهای شبه جهانی)، ناظر بر ارتقاء و توسعه متغیر وابسته (توسعه و ارتقاء قدرت ملی و ژئوپلیتیک) خواهیم بود.

اولویت‌بندی شدت رابطه متغیرهای تحقیق، رگرسیون و مدل‌سازی خطی

آزمون فریدمن

با توجه به نرمال بودن داده‌های مربوط به شاخص‌های پژوهش برای اولویت‌بندی ازلحاظ شدت رابطه بین ابعاد مختلف متغیرهای اساسی پژوهش مستقل (شهرهای شبه جهانی) و وابسته (قدرت ملی و ژئوپلیتیک) از آزمون فریدمن استفاده می‌شود. بدین منظور، میانگین رتبه‌های هر یک از ابعاد مسئله محاسبه‌شده است. هر مؤلفه‌ای که رابطه ضعیفی را با متغیر قدرت ملی و ژئوپلیتیک داشته باشد، دارای کمترین رتبه خواهد بود. مقدار خی‌دو برابر ۱۰۸/۱۲۳ درجه آزادی برابر ۳ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ است. چون سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ است نتیجه می‌گیریم که بین میانگین رتبه‌های مؤلفه‌ها اختلاف معنی‌داری وجود دارد. اولویت‌بندی شدت رابطه بین ابعاد مختلف شهرهای شبه جهانی و متغیر «قدرت ملی و ژئوپلیتیک» بر اساس میانگین‌های حاصل از آزمون فریدمن به ترتیب زیر است:

جدول شماره٤ محاسبه درجه آزادی سطح معنی‌داری متغیرهای اساسی پژوهش در آزمون فریدمن

Test Statistics[a]	
تعداد	۱۲۰
مقدار خی دو	۱۰۸,۱۲۳
درجه آزادی	۳
سطح معنی‌داری	۰,۰۰
a. Friedman Test	

جدول شماره ۵ اولویت‌بندی متغیرهای تحقیق (خروجی مدل فریدمن)

Ranks		
ابعاد و مؤلفه‌های مختلف شهرهای شبه جهانی	میانگین رتبه‌ای	رتبه
اقتصادی-تجاری	۴٫۸۶	۱
مدیریتی-حکومتی-سیستمی	۴٫۳	۵
فناوری اطلاعات	۴٫۰۶	۶
اجتماعی-فرهنگی	۴٫۳۴	۴
زیربنایی	۳٫۸۴	۷
حمل‌ونقل و ارتباطات فضایی	۴٫۴۲	۳
سیاسی-نظامی- امنیتی	۴٫۶۸	۲
مکانی-زیست‌محیطی	۳٫۷۶	۸

بدین ترتیب بر اساس خروجی مدل فریدمن، بعد اقتصادی – تجاری مربوط به متغیر مستقل «شهرهای شبه جهانی» با کسب میانگین رتبه‌ای (۴٫۸۶) در رتبه اول تأثیرگذاری بر قدرت ملی و ژئوپلیتیک قرار می‌گیرد. بدین معنی که در بین ابعاد هشتگانه مربوط به متغیر مستقل اصلی ایجاد شهرهای شبه جهانی، بعد اقتصادی-تجاری بیشترین تأثیرگذاری را دارد. همچنین بعد سیاسی، نظامی-امنیتی با کسب امتیاز رتبه‌ای (۴٫۶۸) در رتبه بعدی تأثیرگذاری بر قدرت ملی و ژئوپلیتیک دارد. درنهایت بعد مکانی-زیست‌محیطی با کسب میانگین رتبه‌ای (۳٫۷۶) در رتبه آخر تأثیرگذاری توسعه قدرت ملی و ژئوپلیتیک ایران را دارد.

رگرسیون و مدل‌سازی خطی تأثیر ایجاد شهرهای شبه جهانی در شهرهای بندری سواحل جنوب بر توسعه قدرت ملی و ژئوپلیتیک کشور

در بسیاری از بررسی‌های عملی، تغییرات یک متغیر به‌طور وسیعی به سبب متغیرهای وابستهٔ دیگری است که مقادیر آن‌ها در جریان آزمایش تغییر می‌کنند. بدین ترتیب بر اساس مفروضات پژوهش حاضر، متغیر قدرت ملی و ژئوپلیتیک کشور تحت تأثیر ابعاد هشت‌گانه مربوط به شهرهای شبه الکترونیک قرار دارد؛ بنابراین کاوش رابطهٔ بین متغیرها مهم است، بدین معنا که مقدار یک متغیر را می‌توان از روی مشاهدات سایر متغیرها پیش‌بینی کرد (یا حتی کنترل نمود) و به وسیلهٔ دستکاری عامل‌های نافذ، بهینه ساخت. تجزیه رگرسیون یک روش آماری برای بررسی و مدل‌سازی رابطهٔ بین متغیرهاست.

رگرسیون خطی چندگانه مربوط به تأثیر ایجاد شهرهای شبه جهانی در شهرهای بندری سواحل جنوب بر توسعه قدرت ملی و ژئوپلیتیک کشور

ایجاد شهرهای شبه جهانی در شهرهای سواحل جنوب و تأثیر آن بر توسعه قدرت ملی و ژئوپلیتیک کشور، در مدل رگرسیون چندگانه پژوهش شامل هشت متغیر مستقل و یک متغیر وابسته است؛ که از فرمول ذیل تبعیت خواهد نمود:

$$Y= \beta_0+ \beta_1X_1+ \beta_2X_2+\ldots..+ \beta_kX_k$$

در مدل رگرسیون چندگانه مقادیر انحراف از رگرسیون را باقیمانده مانده‌ها ($e_i=y_i-\hat{y}_i$) می‌نامند.

(y_i): مقادیر مشاهده‌شده؛ ($\hat{y}_i$): مقادیر برآورد شده

تعیین مدل رگرسیونی چندگانه پژوهش

در گام نخست ابعاد هشت‌گانه مربوط به شهرهای شبه جهانی (ابعادی از شهرهای شبه جهانی (متغیرهای مستقلی) که بر روی قدرت ملی و ژئوپلیتیک تأثیرگذارند) را وارد معادله می‌سازیم. در این پژوهش نظریه‌ای محکم و جامع وجود ندارد که تقدم و تأخر تأثیرگذاری همه عوامل را بیان سازد و از سویی تعداد ابعاد متعدد است لذا روشی که از آن در وارد ساختن ابعاد مختلف شهرهای شبه جهانی در معادله رگرسیونی، استفاده خواهیم نمود، روش همزمان (Enter) است (جدول شماره ۶).

جدول شماره۶ نتایج متغیرهای ورودی و خروجی در مدل رگرسیون چندگانه

Variables Entered/Removed[b]			
Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1 dimension1	اقتصادی–تجاری؛ مدیریتی–حکومتی–سیستمی فناوری اطلاعات؛ اجتماعی–فرهنگی زیربنایی؛ حمل‌ونقل و ارتباطات فضایی سیاسی–نظامی– امنیتی؛ مکانی–زیست‌محیطی	.	Enter

خروجی جدول۷ نشان می‌دهد همه ابعاد هشتگانه وارد معادله رگرسیونی شده‌اند.

جدول شماره۷ نتایج ضرایب همبستگی چندگانه در مدل رگرسیون

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
dimension1	.947[a]	.860	.842	.89839	.829

توان دوم ضریب همبستگی (ضریب تعیین)، به‌عنوان معیاری از نزدیکی رابطه به خطی بودن به کار می‌رود. مربع ضریب همبستگی استانداردشده نشان‌دهنده درصد تغییرپذیری در متغیر وابسته به‌وسیله رگرسیون خطی است. در جدول بالا، در مدل شماره۱، یعنی هنگامی‌که همزمان هشت بعد جهانی‌شدن در مدل وارد می‌شود، مقدار همبستگی چندگانه (۰/۸۶) است.

جدول شماره۸ نتایج تحلیلی واریانس همبستگی چندگانه در مدل رگرسیون

ANOVA[b]						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	9.920	8	1.240	3.463	.001[a]
	Residual	39.745	111	.358		
	Total	49.666	119			

a. Predictors: (Constant), اقتصادی–تجاری؛ مدیریتی–حکومتی–سیستمی؛ فناوری اطلاعات؛ اجتماعی–فرهنگی؛ زیربنایی؛ حمل‌ونقل و ارتباطات فضایی؛ سیاسی–نظامی– امنیتی؛ مکانی–زیست‌محیطی

b. Dependent Variable: قدرت ملی و ژئوپلیتیک

چنانچه در جدول شماره۹ نیز مشخص است، به دلیل اینکه (Sig.) کمتر از (۰,۰۵) می‌باشد لذا کل مدل را می‌توان معنی‌دار دانست. همچنین می‌توان ضرایب بتای استاندارد و سهم تأثیرگذاری هر یک از ابعاد شهرهای شبه جهانی را در تغییرات قدرت ملی و ژئوپلیتیک مشاهده نمود.

جدول شماره۹ مدل رگرسیون چند متغیره پژوهش و تعیین ضریب تأثیر ابعاد مختلف

Coefficients[a]								
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	1.905	.625		3.050	.003		
	اقتصادی	.032	.209	.476	2.760	.001	.192	5.198
	مدیریتی– سیستمی	-.520	.220	.241	1.701	.002	.368	2.718
	فناوری اطلاعات	.043	.145	.030	.295	.000	.521	1.920
	اجتماعی	-.034	.237	.091	.555	.000	.270	3.705
	زیربنایی	.285	.167	.027	.142	.000	.359	2.786
	حمل‌ونقل	.032	.105	.036	.307	.000	.242	4.133
	سیاسی، امنیتی	.124	.224	.458	2.367	.000	.206	4.865
	زیست‌محیطی	.616	.223	.022	.155	.001	.680	1.470

a. Dependent Variable: قدرت ملی و ژئوپلیتیک

بر اساس جدول شماره۹، بعد اقتصادی-تجاری با ضریب بتای (۰,۴۷۶) در تغییرات رگرسیونی مدل پژوهش نقش‌آفرینی کردن و نقش تأثیرگذاری بیشتر این بعد را اثبات می‌کند، همچنین عوامل سیاسی-امنیتی با ضریب بتای (۰,۴۵۸) در مرحله دوم تغییرات قدرت ملی ایران را در فرآیند توسعه قدرت ملی و ژئوپلیتیک ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل جنوب خلیج‌فارس تبیین می‌سازد. با لحاظ ضریب بتای محاسبه‌شده برای ابعاد مختلف مدل رگرسیون چند معیاره پژوهش به شرح ذیل خواهد بود:

$$Y=1.0905+0.476x_1+0.241x_2+0.030x_3+0.091x_4+0.027x_5+0.036x_6+0.528x_7+0.022x_8$$

بدین ترتیب ملاحظه می‌شود که ابعاد اقتصادی-تجاری، با ضریب (۰,۴۷۶)، ابعاد و شاخص‌های مدیریتی- سیستمی مربوط به شهرهای شبه جهانی با ضریب (۰,۲۴۱)، مؤلفه و شاخص‌های مربوط به فناوری اطلاعات با ضریب (۰,۰۳۰)، ابعاد اجتماعی-فرهنگی با ضریب (۰,۰۹۱)، مؤلفه‌های زیربنایی با ضریب (۰,۰۲۷)، ابعاد و شاخص‌های حمل‌ونقل و ارتباطات فضایی مربوط به شهرهای شبه جهانی با ضریب (۰,۰۳۶)، شاخص‌های مربوط به ساختار سیاسی-امنیتی شهرهای شبه جهانی با ضریب (۰,۵۲۸) و درنهایت ابعاد و شاخص‌های مربوط به ساختار زیست‌محیطی و مکانی مربوط به شهرهای شبه جهانی با ضریب (۰,۰۲۲)، رگرسیون تغییرات قدرت ملی و ژئوپلیتیک را تبیین می‌سازند.

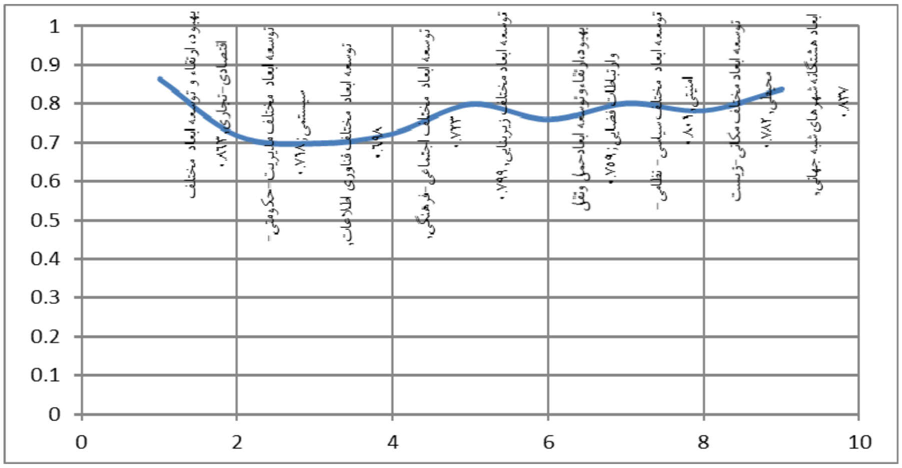
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

شهرهای سواحل جنوب کشور ایران با توجه به پتانسیل‌های محیطی، جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی سرزمینی و... قابلیت‌های بالاتری برای ایجاد شهرهای شبه جهانی دارند و می‌توانند مناطق محروم بیشتری را در حوزه کارکردی خود قرار دهند. بدین ترتیب با ارتقای سطح توسعه و کارکردهای منطقه‌ای، ملی و جهانی شهرهای یادشده، سطح و کیفیت زندگی مردم نیز متحول گشته و همه مردم محروم منطقه می‌توانند از ویژگی‌ها و پارامترهای مربوط به مناطق آزاد و جذب سرمایه‌ها، گسترش تجارت و در نتیجه توسعه پایدار برخوردار گردند. آثار تکاثری چنین توسعه‌ای در مناطق جنوب‌شرقی کشور به قدرت ملی ایران خواهد افزود و منجر به ادغام فرهنگی بیشتر، درک متقابل بیشتر بین مردم منطقه، رونق تجارت، محرومیت‌زدایی ادغام بیشتر جمعیت، افزایش جمعیت در منطقه خواهد شد و از این طریق منطقه به‌سوی امنیت و توسعه پایدار حرکت خواهد کرد. لذا در کوتاه‌مدت و میان‌مدت مشاهده خواهیم کرد که این منطقه بزرگ محروم هم‌سطح استان‌های مجاور خود قرار می‌گیرد و بر امنیت و توسعه ملی تأثیر خواهد گذاشت.

پژوهش حاضر تلاش بر این داشت تا ضمن شناسایی ابعاد و متغیرهای مختلف مربوط به «شهرهای شبه جهانی» و «قدرت ملی و ژئوپلیتیک» و میزان همبستگی آن‌ها را در ساختارهای مختلف نشان دهد.

با توجه به نظریه‌های مختلف موجود در خصوص جهانی‌شدن شهرها و شهرهای جهانی هشت بعد مختلف و هفتادودو شاخص مربوط به این ابعاد و مؤلفه‌ها شناسایی گردید؛ همچنین در خصوص ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مربوط به قدرت ملی و ژئوپلیتیک نیز بر اساس مدل تکامل‌یافته حافظ‌نیا و دیگران در نه مؤلفه و هفتادوسه متغیر پایه‌ریزی گشت.

چنانچه از آزمون‌های استنباطی پژوهش نیز برمی‌آید، رابطه معنادار و مستقیمی بین مؤلفه‌های مختلف ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل جنوب کشور و افزایش قدرت ملی و ژئوپلیتیک کشور مشاهده می‌گردد نمودار شماره۱ نتایج آزمون همبستگی پیرسون و میزان همبستگی ابعاد مختلف جهانی‌شدن و قدرت ملی را نشان می‌دهد. چنانچه مشاهده می‌گردد، درمجموع، میزان همبستگی بین ابعاد هشتگانه شهرهای شبه جهانی و قدرت ملی و ژئوپلیتیک، بیشتر از (۰,۷) است. این مقدار از هر بعد به بعد دیگر در نوسان بوده و دارای افزایش و کاهش است.

نمودار شماره۱ پیوستار مربوط به تغییرات همبستگی بین مؤلفه‌های مختلف شهرهای شبه جهانی و قدرت ملی و ژئوپلیتیک

آنچه وجه مشترک محاسبات همبستگی در بین ابعاد مختلف مربوط به شهرهای شبه جهانی و قدرت ملی و ژئوپلیتیک قابل استنباط است، این است که اغلب ضرایب همبستگی محاسبه‌شده فی‌مابین اعداد (۰،۷) و (۱) در نوسان می‌باشد. این بازه نشان از همبستگی مستقیم و زیاد بین متغیرهای موردمطالعه دارد.

– بر اساس نرمال بودن توزیع آماری نمونه‌های پژوهش، از آزمون فریدمن جهت محاسبه شدت تأثیرگذاری استفاده گردید. نتایج بیان‌گر این است که اکسترمم مطلق شدت تأثیرگذاری در پیوستار مربوط به تأثیرگذاری هر یک از ابعاد مختلف شهرهای شبه جهانی بر قدرت ملی و ژئوپلیتیک، مربوط به مؤلفه اقتصادی-تجاری با امتیاز رتبه‌ای فریدمن (۴،۸۶) و مؤلفه سیاسی-امنیتی-نظامی با امتیاز رتبه‌ای فریدمن (۴،۶۸) است. با شکل‌گیری شهرهای شبه جهانی سواحل جنوب ایران، شاهد تأثیرگذاری آن به‌صورت پهنه‌ای در منطقه جنوب کشور خواهیم بود. لذا شاهد مطلوبیت آمایشی و توسعه در این منطقه بوده و با برنامه‌ریزی و مدیریت مطلوب می‌توان منابع عظیمی در نفت، کشاورزی، تجارت و توریسم برای کشور به دست آورد؛ از سویی اثرات نشتی توسعه به سایر مراکز زیستی در منطقه جنوب کشور را شاهد خواهیم بود. درنهایت بر اساس نتایج ذکرشده و با در نظر داشتن اثرات منطقه‌ای و فراملی آن، هم می‌توان به صلح و ثبات منطقه‌ای کمک کرده و با کشورهایی مانند عراق و... به یک شرایط هم‌افزایی منطقه‌ای توسعه، در منطقه خلیج‌فارس دست‌یافت. حرکت از ایجاد شهرهای شبه جهانی در شهرهای سواحل جنوب و توسعه کارکردهای ملی و منطقه‌ای این شهرها با در نظر داشتن اثرات آمایش سرزمین و مدیریت سیاسی فضا، و نیز اثرات منطقه‌ای، درنهایت به افزایش قدرت ملی و ژئوپلیتیکی ایران خواهد شد.

کتابنامه

ابراهیمی فر طاهره . (۱۳۸۱). *الگوهای اعتمادسازی در منطقه خلیج‌فارس*. دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل وزارت امور خارجه. تهران. مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.

احمدی پور، زهرا؛ قورچی، مرتضی؛ قادری حاجت، مصطفی . (۱۳۹۱). «تبیین جایگاه دیپلماسی شهری در توسعه حوضه نفوذ ژئوپلیتیکی». *مجله جغرافیا و توسعه شهری*. شماره اول. بهار و تابستان ۱۳۹۱.

اخباری، محمد؛ قهرمانی، مهرداد . (۱۳۹۰). «جایگاه ژئوپلیتیکی خلیج‌فارس در فرایند جهانی‌شدن (با تأکید بر امریکا)». *فصلنامه علمی-پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*. سال سوم. شماره چهارم. پاییز ۱۳۹۰.

رهنما، محمدرحیم؛ توانگر، معصومه . (۱۳۸۹). «نقش شهرهای مرزی در فرآیند جهانی‌شدن و توسعه منطقه‌ای ایران، مطالعه موردی شهرهای مرزی استان خراسان رضوی». *فصلنامه ژئوپلیتیک*. سال ششم. شماره۳: صص ۱۸۵-۱۵۲.

امینیان، بهادر . (۱۳۸۷). «آمریکا و طرح خاورمیانه بزرگ: اهداف، ابزار و مشکلات». *فصلنامه سیاست دفاعی*. شماره ۴۸

پور موسوی، سید موسی؛ قورچی، مرتضی؛ رستمی، قهرمان . (۱۳۹۰) «تبیین ژئوپلیتیکی کلان‌شهرهای جهانی تأملی بر تفاوت‌یابی مفهومی شهر جهانی و جهان شهر». *فصل‌نامه ژئوپلیتیک*. سال هفتم. شماره اول. صص ۶۹-۴۱.

پوستین چی، زهره . (۱۳۸۷) «گذر از کمربند شکننده: بازسازی امنیت همیارانه در خلیج‌فارس». *فصلنامه ژئوپلیتیک*. سال چهارم. شماره۱

حافظ نیا، محمدرضا . (۱۳۸۵). *اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک*. مشهد، انتشارات پاپلی.

حافظ نیا، محمدرضا؛ رومینا ابراهیم . (۱۳۸۴) «تحلیل ظرفیت‌های ژئوپلیتیک سواحل جنوب شرق ایران در راستای منافع ملی (فضای مورد غفلت)». *مجله جغرافیا و توسعه*. صص ۲۰-۵

حافظنیا، محمدرضا . (۱۳۷۹) *مبانی مطالعات سیاسی-اجتماعی*. جلد دوم. تهران، سازمان حوزه‌ها و مدارس علمیه خارج از کشور

زرقانی، سید هادی؛ رنجکش، محمدجواد؛ اسکندران، منصوره . (۱۳۹۳). «دیپلماسی شهری، تحلیل نقش شهرها به‌عنوان بازیگر جدید عرصه روابط بین‌الملل». *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*. سال پنجم. شماره بیستم. بهار ۱۳۹۳. صص ۱۸۲-۱۶۳

شیخ عطار، علیرضا . (۱۳۸۵). *دیپلماسی انرژی و امنیت ملی*. انتشارات وزارت امور خارجه.

عزتی، عزت‌الله . (۱۳۷۳). *ژئواستراتژی*. تهران :سمت.

عزتی، عزت‌الله؛ ویسی، هادی . (۱۳۸۵). «تحلیل ژئوپلیتیک و ژئواکونومی خط لوله گاز ایران – هند». *فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک*. سال دوم. شماره دوم.

مجتهدزاده، پیروز . (۱۳۷۹). *ایده‌های ژئوپولوتیک و واقعیت‌های ایرانی مطالعه روابط جغرافیا و سیاست در جهان دگرگون شونده*. تهران: نشر نی. چاپ اول.

Ashley J. Tellis. (2000). *Measuring National Power in the Postindustrial Age*.Rond:New York cnnstudentnews.cnn.com

Taylor, Peter. (1993). *Political Geography*. Longman Scientific and Technical: U.K.

Antony. A. Cordesman. (1984). *The Gulf and the Search for Strategic Stability Boulder col*: Westview Press

Gilpin, Robert. (2000). *War and Change in World Politics*. Cambridge University Press.

Held, D. (1997). "Globalization and Cosmopolitan Democracy". Peace Review Review, 9 (3), pp. 309–314

Robertson, R. (1990). "Mapping the Global Condition: Globalization as the Central Concept", in M. Featherstone,ed. Global Culture. Nationalism, Globalization, and Modernity, London: Sage, pp. 15–30.

Sassen, S. (2005)."The global city: Introducing a concept"Brown Journal of World Affairs, 11(2)